
Somogyi Alfréd:

A Losonci Teológiai Akadémia tudományművelése

Bevezetés

Losonc városa és a város református gyülekezete – a magyar református oktatástörténet szempontjából – kiemelkedő helyet foglal el a hozzá mérhető városok sorában. Itt most nem áll módunkban még egy felületes oktatástörténeti áttekintés sem adni, csupán utalunk arra, hogy 1590-ben a város lakossága szinte egy emberként tért át a kálvini hitre. Ebből az alapból sarjadt ki egy református intézményrendszer: iskolák, gimnázium és főgimnázium. Valóban csak utalunk Kármán József írónk – a Fanny hagyományai szerzőjének – nagyapjára: ugyancsak Kármán Józsefre, aki Losonc neves rektora volt. És megemlíti, hogy a XVII. század közepén, Felvidéken, itt működött az egyetlen református kollégium, gimnázium, és hogy Losoncon „a hajdani református gimnáziumnak jó hírű teológiai tanszéke is volt a XIX. század elején”¹.

A hajdani virágkor régi dicsőségét és az azzal járó polgári szellemiségét idézte meg másfél évtizedre Losonc számára az 1925-ben itt megnyílt református teológia.

A létrehozás indokai

A vesztés első világháború és annak következményeként a trianoni országvesztés, a letargia és a tanácstalanság mezsgyéjére kergette a magyar polgári közéletet, benne a református egyházat is. A helyzetet csak rontotta az 1919 márciusában kikiáltott Magyar Tanácsköztársaság, amelyik az egyházellenes kommunista és bolsevik ideológiát próbálta meg 133 napon át ráerőszakolni a háborús veszteségtől megtört Magyarországra. Az elcsatolásra kiszemelt területeken már idegen katonák állnak, a magyar közigazgatás szinte lebénult. Az egyházi közélet is – ma úgy mondanánk – csak biztonsági üzemmódban működött. A háborús évek és az azt követő társadalmi viszonyok miatt egyházmegyei és egyházkerületi közgyűlések maradtak el...

¹ Böszörményi István: A Losonci Református Teológiai Szeminárium. In: Gömörország I.; 2000/3–4; 19–22. p

A dunántúli és a tiszáninneni egyházkerületeink vezetői 1918 és 1920 között a kivárás és a passzív ellenállás álláspontját képviselték. Majd a békediktátum magyarországi és csehszlovákiai ratifikálása után, az egyházon belüli belső szervezkedési kényszer mellett, legalább ugyanilyen erős motiváció volt a csehszlovák állam részéről érezhető politikai nyomás és gazdasági kiéheztetés. Az egyházi szervezkedésnek tehát volt belső és külső mozgatórugója is.

Az elcsatolt terület – Felvidék – reformátussága lelkészképző és tanítóképző intézmény nélkül maradt. A csehszlovák vezetés feltételül szabta az egyház állam általi elismeréséhez – és ezzel összefüggésben az állami támogatás folyósításához is – egyebek mellett azt is, hogy a Csehszlovákiához került reformátusság szakítson meg minden kapcsolatot Magyarországgal. Ez az állami feltétel elevenében érintette a felvidéki református lelkész- és tanító-utánpótlás ügyét.

Ezt a szükségét jól látta már az átmeneti években is az egyházunk akkori vezetése. Az első jelentősebb lépés az 1920. szeptember 8-án keltezett Memorandum volt, amelyet a csehszlovák köztársasági elnökhöz címeztek a református egyház vezetői. A bizonytalanságnak és kivárásnak egyébként hatásköri, pontosabban legitimációs okai voltak. A tiszántúli térség meghatározó embere Pálóczi Czinke István romaszombati lelkész és egyben püspökhelyettes volt, a Dunántúltól elcsatolt területeken pedig Patay Károly, alsószecsei esperes kapott püspöki megbízást az ügyek intézésére. Vagyis nem volt hivatalban lévő, legitim püspök, akit az állam is elfogadott volna partnernek. A csehszlovák államkormányzatnak sem volt érdeke, hogy így tárgyaljon a megbízottakkal, hiszen Prága azt akarta, hogy alakuljon meg minél hamarább egy önálló református egyház Csehszlovákiában, hiszen ez közvetlen elismerése lenne a történelmi múlttal egyébként nem rendelkező Csehszlovák Köztársaságnak. Vagyis a zömében magyar többségű reformátusság elismerné a csehszlovák államot.

A Masaryk elnökhöz intézett Memorandum – témánk kapcsán – az alábbiakat tartalmazta:

„Mély fájdalommal kell Elnök úrnak nagybecsű tudomására hoznunk, hogy a magyarországi egyetemes református egyházból való kiszakíttatásunk folytán elvesztettük mindazokat az állami és egyházi erőforrásokat, melyekből idáig tápláltuk élni segítettük gyülekezeteinket és iskoláinkat. Sőt elvesztettük intézményeinket is: nyugdíjintézetünket, özvegy-árva

gyámintézetünket, országos egyházi közalapunkat, s összes alapítványainkat. Nincs több lelkészképző akadémiánk, nincs tanító- és tanítónőképző s leánynevelő intézetünk. Nincsenek középiskoláink. A ref. és ev. egyház által közösen fenntartott egyetlen szlovenszkói magyar gimnáziumot, a rimaszombatit is párhuzamos magyar-szlovák reálgimnáziummá alakította át a tanügyi kormány s különféle megszorításaival ref. egyházunknak afeletti felügyeleti és intézkedési jogát illuzóriussá tette, tanárait teljes bizonytalanságba taszította. Pedig nekünk életérdekünk, hogy legalább ez az egyetlen középiskolánk – már csak a lelkészképzés szempontjából is – megmaradjon tisztán magyarnak s lehetőleg egészen reformátusnak s ne reál, hanem klasszikus gimnáziumnak s ehhez az állam teljes anyagi támogatása biztosíttassék.” A memorandumban azt is kérték elődeink az állam elnökétől, hogy a csehszlovák államkormányzat „Tegye lehetővé a ref. lelkész és tanítóképzéshez szükséges képző intézet és theol. akadémia felállítását s annak berendezéséhez, fenntartásához, tanárai korszerű díjazásához adja meg mindazokat az állami hozzájárulásokat, amelyeket bármely más felekezet, vagy egyesek, vagy társulatok, intézmények részére ily célokra biztosít, s amelyeket az állam részünkre a múltban is biztosított. Addig pedig engedje meg, hogy lelkészi szükségletünket a magyar ref. theologiai akadémiákról kikerült lelkészjelöltekből fedezzük, nehogy időközben megüresedő gyülekezeteink lelképásztor nélkül maradjanak, s erkölcsileg alácsússzjanak.”

Hasonló szellemű és tartalmú emlékeztetőt intézett egyházunk akkori vezetősége a szlovenszkói tejhatalmú miniszterhez is. Az állami hivatalok rosszallóan nyilatkoztak a memorandumokról. A zsigárdi lelkész, Soós János, pozsonyi megbeszélései után írja egy levelében Patay Károlynak, hogy a memorandumot az állami hivatalok elhamarkodott lépésnek tartották, mivel még nincs szervezkedés az egyházban. A kivárás, időhalogatás nem volt jó taktika „bizony nagy hibát követtünk el halogatásunkkal, most már kissé foghegyről beszélnek velünk”². Mint írja, a minisztériumban még abba is belekötöttek, hogy a memorandumot, mint dunántúli püspök írta alá Patay, holott ez a térség a dunáninni rész. És a minisztérium szerint ő nem is püspök, csak helyettes püspök, legjobb esetben püspöki adminisztrátor.

² Soós János, zsigárdi lelképásztor 1920. március 12-én kelt levele Patay Károlynak.

A helyzetet nehezítette, hogy az állam kiutasította, vagy a szolgálatvégzéstől eltiltotta azokat a lelkészeket és tanítókat, akik nem rendelkeztek csehszlovák állampolgársággal. És nem volt ezt egyszerű megszerezni. Felvidék magyar iskoláiból 300 magyar tanítót tett utcára a csehszlovák állam 1923-ig. A református tanítók közül 75 falusi vagy városi református népiskolai tanító állampolgársági kérelme várt éveken keresztül elbírálásra a minisztériumban. Levéltári kutatásaim során eddig 32 református tanító Csehszlovákiából való kiutasításának ügyével találkoztam. Ami a lelkészi kart illeti, hasonló volt a helyzetük a tanítókéhoz. Többen maguk hagyták el Csehszlovákiát, mint például BIRTHA József, lévai megválasztott lelkipásztor, aki országgyűlési képviselő volt Budapesten, s így esélye sem volt, hogy Léván szolgálhasson. Állampolgársági ügy miatt kiutasították Csehszlovákiából Győry Elemér, hetényi; Szutor Jenő, beregszászi; Siposs Imre, czepei; Molnár Ferenc, asztályi; Farkas Sándor, tivadarfalvi lelkészeket. Többek kérelmét, például Urbán Gyula harmaci lelkészét, az állami hivatalok egyszerűen elutasították. Lebegtetve voltak ezek az ügyek, mert az elintézésükkel kapcsolatos ígéretések az állam tárgyalási pozícióját erősítette az egyházzal szemben.

A lelkészi korösszetételről nincsenek összegyűlt adataim, de a Dunán-innei egyházkerületben szolgáló lelkészek kapcsán el tudom mondani, hogy a Komáromi egyházmegyében az 58 lelkészi állásból 9 betöltetlen volt. 1 lelkész szolgált több, mint 50 éve; 2 lelkész volt már szolgálatban több mint 40 éve; 12 lelkész több, mint 30 éve; 10 lelkész több, mint 20 éve. Húsz év alatti szolgálatban összesen 20 lelkipásztor szolgált. Vagyis a lelkészi kar nagyobbik része 50–55 év fölötti korosztályhoz tartozott. A Barsi egyházmegyében 40 lelkészi állásból 5 volt üresedésben; 2-en szolgáltak több mint 40 éve; 5 lelkész, több mint 30 éve; 7 lelkész, több mint 20 éve; és 20 év alatti szolgálatban 17 lelkész volt az egyházmegyében.

Lelkészi állások betöltöttsége a lelkészek szolgálatban eltöltött évei szerint 1923-ban és 2013-ban								
		betöltetlen	50+	50–41	40–31	30–21	20–11	10–0
Dunáninnyi egyházkerület 98 lelkészi állás 1923-ban	lelkészek száma:	14	1	4	17	17	21	24
	% arány:	14,28	1,02	4,08	17,34	17,34	21,42	24,48
SZRKE I., II., III. egyházmegyéje 84 lelkészi állás 2013-ban	lelkészek száma:	–16 („többlet”)	0	4	14	14	41	29
	% arány:	–19,04 % („többlet”)	0	4,76	16,66	16,66	48,80	34,52

Viszonyítás és az állapotok összehasonlíthatósága érdekében, a fenti táblázatban közlöm nagyjából ugyanannak a térségnek a jelenlegi – 2013. évi – helyzetét. A valamikori Komáromi- és Barsi egyházmegye területe hozzávetőleg megegyezik a jelenlegi Pozsonyi-, Komáromi- és Barsi egyházmegyénk területével. Első látásra szembetűnő, hogy ugyanabban a térségben, 90 év alatt 15,68 %-kal lecsökkent a lelkészi állások száma. Az akkori lelkészhiányt mára – hogy így mondjam – lelkésztöbblet váltotta fel. Ha az akkori viszonyokat és számarányokat szeretnénk kivétíteni a mára, akkor – számításaim alapján – az érintett térségben jelenleg szolgáló 100 lelkész helyett, a 84 lelkészi állást 70 lelkésznek kellene betölteni. Ez harminccal kevesebb, mint a jelenleg itt szolgáló lelkészeink száma. Ezt a harmincas számot – túldramatizálva a helyzetet – akár úgy is kifejezhetném, hogy képzeljük el: a jelenlegi Pozsonyi-, Komáromi-, és Barsi egyházmegye közül az egyikben nincsenek lelképásztorok... Ennél realisabb a statisztikai kép, ha azt mondjuk: hogy ha az akkori állapotaink maradtak volna meg, akkor most egy „fél egyházmegyényi” lelkész hiányozna a szolgálatból.

Az állam is teológiát akar

Az állam részéről is megfogalmazódott egy – korábban fel sem merülő – igény. Az elnökhöz és a szlovenszkói tejhatalmú miniszterhez intézett memorandumokra válaszolva, a csehszlovák államhatalom egyértelművé tette, hogy a lelkészképzés kérdésében a minisztérium fenntartja korábbi álláspontját, hogy Csehszlovákiában csak az lehet lelkész, aki az ország területén végezte el a VIII. gimnáziumi osztályt és érettségizett.

Egyébként teljesen eltérő volt az egyház és az állam elképzelése a református lelkészképzés megoldásáról. Az állam, egy az evangélikusokkal közös protestáns teológia felállítását szorgalmazta, ami Pozsonyban működött volna – állami támogatással. A református egyház – hivatalosan ki nem mondott – ám legnagyobb fenntartása az evangélikus egyházzal szemben nem hitelvi, hanem nyelvi és nemzetiségi aggály volt. Nem akartak egy szlovák dominanciával működő teológiát. Esély mutatkozott arra is, hogy már ebben az időben, Prágában tanuljanak a református teológusok. Az egyházvezetés részéről, Sörös Béla, a majdani losonci teológia igazgatója mondta ki bizalmas körökben, hogy Prága nem, mert cseh huszita papokra nincs szüksége a magyar református egyháznak.

Teljesen világos és teljesen érthető a magyar nemzethez és a magyarsághoz való erőteljes kötődés. A csehszlovák állami szándék sem volt nemzeti érzésektől mentes. Az Iskolaügyi és Nemzetművelődési Minisztérium Referátusa, még 1923 áprilisában, két hónappal a lévai zsinat előtt is, a pozsonyi közös protestáns teológiai fakultás mellett érvelt. Rezníček megbízott ezt írja a konventnek, hogy „az egyetemes konvent feladata és a református egyház érdekében áll, hogy az illetékes egyházi főhatóság előterjessze a megalakítandó protestáns teológiai fakultásra vonatkozó tervét, melyben adjon részletes felvilágosítást az álláspontjáról. Egyéb-iránt ugyanez a felfogása Dr. Kállay József tejhatalmú miniszter úrnak is, melyet kifejtett az 1923. március 10-én tartott konferencián, a református egyház jelenlévő képviselői előtt”³.

A Konvent, amelynek Pálóczi Czinke István – ekkor már tiszáninneri püspökként – volt a lelkési elnöke, felvette a kapcsolatot az evangélikus egyházzal is. Pálóczi püspök 1923 áprilisában, levélben kért tájékoztatást a tejhatalmú minisztertől, hogy milyen konkrét elképzelései vannak a kormánynak erről a közös pozsonyi teológiai fakultásról? És ugyanezt kérdezte meg – két levélben is – Jánoska György evangélikus püspöktől. Pozsonyból nem jött válasz, de a liptószentmiklósi evangélikus püspökségről igen. Jánoska püspök válaszlevelének érdemi részét szó szerint idézem: „Ami a tervezett közös protestáns theol. fakultásra vonatkozó kérdéseit, különösen pedig azt a kérdést illeti, miképp tervezi a kormány ezt a közös fakultást, arra én tájékoztató, vagy éppen megnyugtató választ nem adhatok, mivel én sem ismerem a kormány álláspontját, kivéve azt, hogy a kormány csakis egy közös fakultás tervéről kész velünk tárgyalni. Igénytelen véleményem szerint az önök konventjének az volna a feladata: kimondani, hogy kész a közös theol. fakultás felállításáról a mi egyházunkkal és a kormánnyal tárgyalni s evégből bizottságot küld ki. A tárgyalások feladata lesz a kérdés megoldására vezető utat-módot megtalálni és megállapítani mindazon alapvető részleteket, amelyeket Főtiszteletűséged b. levelében felsorolt”⁴.

³ Az Iskolaügyi és Nemzetnevelési Minisztérium Referátusának levele az Egyetemes Református Konventhez; kelt Pozsonyban, 1923. április 21-én, 22569/III-1923 ikt. számmal.

⁴ Jánoska György ev. püspök levele a Református egyetemes egyház elnökségének; kelt Liptószentmiklóson, 1923. április 12-én; 2137/1923 ikt. számmal.

Ebből a levélből okkal feltételezhető, hogy a közös teológiai fakultás felállítása inkább a kormánynak állt érdekében, sem mint az érintett egyházaknak. Ezt az alapos gyanút erősíti az is, hogy az 1923 júniusában, Léván megtartott törvényhozó zsinaton, Dr. Slávik György zsupán, kormánybiztosi minőségében a következő szavakat intézte a református zsinati atyákhoz: „A református egyháznak az államhoz való eddigi tisztázatlan viszonya számos nehézségnek vált forrásává. Ezeket a nehézségeket csak gyarapította az a körülmény, hogy a református egyház lelkészeit eddig idegen állam területén neveltette. Remélhetőleg, sőt joggal elvárható, hogy a református egyház a lelkészképzés terén is teljesen függetleníti magát minden külföldi szervezettől és befolyástól. Az állam készséggel nyújt segédkezet ahhoz, hogy a református egyház lelkészeit egyetemi nivón az állam területén belül nevelhesse és képezhesse”. Ebből a „készséggel nyújtott segítő kézből” nem kért a református egyház. A lelkész- és tanítóképzés megoldatlan ügye napirendi téma volt a felvidéki református körzetben.

Egyházi elképzelések a saját teológiáról

A lelkészképzés kérdése az egyházon belül már a szervezkedés első pillanataiban hangsúlyos szerepet kapott. Csakhogy nem volt mit szervezni és nem volt, aki szervezze. Hiszen nem volt önálló egyházstruktúra. A három egyházkerület is csak 1921-ben alakult meg és a törvényhozó zsinatra csak két évvel később, 1923-ban kerül sor Léván. Az egyházkerületek megalakulása után viszont megkezdte munkáját a Református Egyház Egyetemes Konventje. 1922. május 17-én már határozatot is hoztak a teológia ügyében. Ez kimondta, hogy az egyház elsőrendű érdeke a teológia és tanítóképző felállítása. A teológia esetében a helyszín Rimaszombat lehet, s az egyház reméli, hogy a város telek és épület felajánlással segít. Tanítóképzőt Komáromban lehetne felállítani. A további teendők ellátására a konvent bizottságot hozott létre Pálóczi Czinke István elnökelete alatt. Az előkészítő bizottság tagja volt: Balogh Elemér dunáninneni püspök, Réz László rozsnyói lelkipásztor, a Református Egyház és Iskola szerkesztője és Sörös Béla losonci lelkipásztor. Konkrét feladatuk: meglettek bízva az intézetek felállításával kapcsolatos „szükségletek egybeállításával”. A teológiának – lehetőség szerint – már az 1922/23-as tanévben meg kellett volna nyílnia. A konvent pedig megpróbálta a lehetetlent: ál-

lamilag elismertetni egy saját lelkész- és tanítóképző intézeteket, s egyben felkérni a kormányt: engedje meg, hogy amíg nincs saját teológiánk és tanképzőnk, addig Magyarországról hozzassunk lelkészeket és tanítókat. Persze mindebből nem lett semmi. A konventi ülés eredeti – kézzel írott – jegyzőkönyve érdekes részleteket tartalmaz. A végleges jegyzőkönyvből törölték a piszkozat alábbi részét: „a zsinat majd adót fog kivetni a teológia és tanítóképző fenntartására és kéri a lelkészeket, és a református világi urakat, hogy fölösleges könyveiket ajánlják fel a teológia könyvtára számára, mert könyvtára is szükség lesz”. A tanítóképző helyszínével kapcsolatban, a jegyzőkönyv kéziratában Érsekújvár szerepel, mivel „az érsekújvári egyház erre a célra tetemes anyagi áldozatot ajánlott fel”. Szó volt arról is, hogy Tornallyay Zoltán, gömöri egyházmegyei gondnok, konventi világi tag – polgári foglalkozásában neves és elismert építész-mérnök – készítsen 1922. július 1-ig tervrajzot és költségvetést az intézetek felállításával kapcsolatban.

Egyházunk külföldi kapcsolatai is tudtak a tervekről. 1922 nyarán az amerikai presbiteriánus egyház küldöttei: James Good és Sylvester Beach lelkészek, meglátogatták a Magyarországi református Egyházat, majd az elcsatolt területeken élő reformátusokat is felkeresték. Pozsonyban még kormánytisztviselőkkel is találkoztak. Megígérték vezetőinknek, hogy Amerikában gyűjtést szerveznek a teológia létrehozásának támogatására, és kértek egy pontos költségvetést, ami ekkor még nem volt meg.

Bő fél évvel később, a Holland-magyar Bizottságban is kiemelt és támogatandó terv lett a felvidéki református teológia és tanítóképző felállítása.

1923 márciusában készítette el Pálóczi Czinke István az egyetemes egyház következő évi költségvetését⁵, amit be kellett terjeszteni az illetékes minisztériumba is. Ebben már külön tételként szerepel a teológia költségvetése.

Patay Károly, barsi esperes, ugyancsak 1923 tavaszán javasolja a Konventnek:

1. hogy a teológia és tanítóképző létesítését egyetemes egyházunk elsőrendű életszükségletének s elodázhatatlan kötelességének jelenti ki;

⁵ Egyetemes Konvent: 111.800,- Kč; Tiszáninneni egyházkerület: 273.400,- Kč; Dunáninneni egyházkerület: 207.400-ról: 170.400,- Kč; nyugdíjintézet, iskolák: teológia 147.000,- Kč.

2. ezen célok megvalósítása érdekében hitfelekezetünk minden egyes tagjára átlagban 4 koronára rúgó egyházi adót vet ki;
3. kötelez továbbá minden lelkészt és – a presbitereket kivéve – minden egyházi tisztséget betöltő egyháztagot, hogy tényleges jövedelme 1%-t, a tanítók pedig jövedelmük 0,5%-t évenként fizessék be a lelkészképző és a tanítóképző támogatására.

A konvent válasza, hogy a prioritást kimondja, de az adókimutatás és a támogatási járulék ügye túllép a konvent hatáskörén: egy ilyen kérdésben a zsinatnak kell döntenie. A konvent ezen az ülésén megbízta a korábban megválasztott teológiai bizottságot, hogy készítsék el a teológia konkrét tervezetét: működési szabályzatát, oktatási rendjét, költségvetését. Elkezdődött egy kétéves munka: Ennek a megbízásnak – számos objektív és szubjektív tényező miatt – nem a bizottság tett eleget, hanem Sörös Béla, aki a teljes dokumentációt 1925. szeptember 8-án tette le a konvent asztalára. De ne szaladjunk ennyire előre.

A lévai zsinat nem hozott jelentős és újabb érdemi döntéseket, közvetlenül a teológia felállításának a kérdésében. Az lelkész- és tanítóképző intézetek ügye, a zsinat után, mégis újabb lendületet kapott. A zsinatot követő őszön – Varga Sándor, komáromi lelkipásztor kezdeményezésére – a Komáromi egyházmegye lelkészértekezlete arról határozott, hogy amíg nem lehet egy államilag is elismert teológiai akadémiát működtetni az egyházunkban, addig álljon össze saját erőből egy „papnevelő intézet”, bejáró docens lelkészekből. Ezt a javaslatot megerősítette a Komáromi egyházmegye közgyűlése is, sőt egy előkészítő bizottságot is választottak, amelynek tagja lett Balogh Elemér püspök, Tóth Kálmán deáki esperes, Fekets Sándor nagymegyeri, Csiba Imre dunamocsi, Soós Károly búcsi, Rácz Elemér magyarsóki, Vágó Ede hodosi, Varga Sándor komáromi, Gálffy Géza felsőgelléri lelkész, valamint Gaál Gyula dr., Mohácsy János dr., Nagy Nándor és Szij Ferenc dr. komáromi urak” – az egyházmegye világi vezetői.

Ugyanezekben az őszi napokban a Barsi egyházmegye közgyűlése is határozatot hozott a teológia felállításának fontosságáról azzal, hogy közben megtámogatta a Patay Károly esperes féle finanszírozási indítványt. A Barsi egyházmegye lelkészei, tanítói és gyülekezetei segítségüket ajánlják fel, s mint írja a jegyzőkönyv: „készek vagyunk ... az erőnkhez mért áldozathozatalra”.

Ennyi elszántság, elvi, szellemi és lelki támogatás ellenére, még két teljes évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy elinduljon a teológia szeminárium.

Lezárva az előkészületeknek ezt a szakaszát, kimondhatjuk, hogy 1923-ban megszületett a visszavonhatatlan döntés: saját református teológia kell! És beindult egy tényleges előkészítő munka, ami nem mindig a legitim bizottságokban folyt. Mert bizony bizottságból volt elég, talán több is, mint amennyi kellett volna. Például a Komáromi egyházmegye fent említett bizottsága bár megalakult, de egyetlen ülésre sem jött össze.

A következő év – 1924 – egy újabb bizottság létrehozásával kezdődött. A január 8-i, kassai konventi ülésen hívták életre a Bertók Béla kárpátaljai püspök elnökleite alatti testületet, amely már nemcsak tervezni volt hivatott, hanem először a lelkészképző- majd a tanítóképző intézet felállítását és beindítását kapta feladatául. Tagjai voltak: Patay Károly, barsi esperes; dr. Szilassy Béla dunáninneni kerületi főgondnok; Sörös Béla, losonci lelkész; Vargha Sándor, komáromi lelkész; dr. Mohácsy János, komáromi ügyvéd, zsinati képviselő; Idrányi Barna, abaúji esperes, Péter Mihály, alsószecsei lelkész, Tornallyay Zoltán, gömöri gondnok, dr. Kovács László, rimaszombati ügyész; Komjáthy Gábor, ungvári esperes, Peleskey Sándor, lelkész; dr. Polchy István és dr. Korláth Endre kárpátaljai ügyvédek, valamint Vass Ádám alsókemencei tanító. Mindhárom egyházkerületből 4 személy, s az elnökség. Nehéz lehetett egy 14 tagú bizottságban érdemi munkát végezni, de ez a testület tényleg dolgozott. Két ülés során sok mindent sikerült tisztázni és Bertók Béla 1924 augusztusára a konvent elé terjesztette a teológia szervezeti leírását, a tantervét és a lelkészképzés tanulmányi rendjét. Ugyanakkor jelezte azt is, hogy szervezési nehézségek miatt ebben a tanévben nem lehet még megnyitni a teológiát és elindítani a lelkészképzést.

Nem is lennének jó magyarok és igaz reformátusok, ha most nem kellene beszélnem az egyházon belüli nehézségekről. A teológia még meg sem nyitotta kapuit, de már voltak lelkészek, akik aggályaikat fejezték ki különböző dolgok miatt. Legfőképpen az állami elismerés hiánya és az államnak a teológiai akadémiához való viszonya foglalkoztatta a lelképászorokat. Nem veszi-e renitenskedésnek a kormány, ha az egyház – a nyilvánvaló állami rosszallás ellenére – mégis megalapítja a saját teológiáját? Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ezek az érvek egy megalázott, kiéheztetett és elszegényített lelkészi karban fogalmazódnak

meg. Akkor, amikor a lelkészek többsége legalább 3 éve csak töredékét kapja a kongruájának és ki van szolgáltatva a csehszlovák államhatalom kénye-kedvének, zaklatásainak. Ruszkai Gyula, jánosi lelkész írja a püspöknek a teológia elindításával: „Tartok tőle, hogy a csehszlovák kormány ebben a tényben hűtlenséget fog domesztikálni és azonnal megtorló intézkedésekről fog gondoskodni. Be fogja csukni, vagy meg sem hagyja nyitni, s ezzel kapcsolatban be fogja szüntetni az eddig folyósított államsegélyeket. Teremtünk egy olyan felfordult állapotot, amelyben a congruától megfosztott lelkészek és az államsegélytől elesett egyházak, felelősségre vonhatják a szeleskedő vezetőket, s veszélyeztetik a ref. egyház fennmaradását”⁶.

Ebben a 14 tagú bizottságban, bár eredményes volt a tevékenysége, nem lehetett felhőtlen a közös munka. Sokszor ellenkező elképzelések ütköztek egymással. A bizottság 1924. május 27-i kassai ülésének jegyzőkönyve szerint, még abban sem volt teljes összhang, hogy a lelkészképző, vagy a tanítóképző a fontosabb? A bizottság egyes tagjai intézményalapításban gondolkodtak, míg mások a képzés beindítását látták fontosabbnak. Patay Károly szerint a tanítóképző egy kicsit fontosabbnak látszik, mert a tanítók egyharmada közelít a nyugdíjkorhatárhoz. Polchy István szerint tanító- és lelkészképző egyaránt fontos, de technikai okok miatt egyiket sem lehet beindítani 1924-ben. Idrányi Barna úgy nyilatkozott, hogy egyik intézményt sem kell létrehozni, a diákok tanuljanak Magyarországon és nosztrifikáltassák a diplomájukat. Sörös Béla úgy látta, hogy nem az intézeteket kell felállítani, hanem a képzést kell elindítani. Ismertette a skóciai szabad egyház kezdeti lelkészképzésének modelljét a behívott lelkészek rendszerét. Ott így indulhatott el a képzés. Péter Mihály szerint Sörös javaslata sem egyházi, sem állami szempontból nem elfogadható. Majd a jegyzőkönyvben találunk egy kört a technikai kérdésekről: Sörös Béla helyszíni felajánlja Losoncon Sziíjjártó Sámuel hagyatékát, egy beköltözhető bérházat, az egyházközség és gimnázium 7000 kötetes könyvtárát és egy használható internátust. Vargha Sándor Komáromot javasolja, ahol a belvárosban jutányosan lehetne venni egy telket, vagy a gyülekezet területén is volna használható ingatlan és ki-

⁶ Ruszkai Gyula, jánosi lelkipásztor levele Pálóczi Czinke István püspöknek, 1924. augusztus 13-i keltezéssel.

sebb anyagi hozzájárulás évente. Polchy István Beregszászon tudná elképzelni a képzőket, s bejelenti, hogy az építkezéshez a gyárosok adnak téglát, építőanyagot. Beregszászon van az ungi és beregi egyházmegye könyvtára, és a város adna évi 5–15.000 koronáig terjedő támogatást is.

A konventi bizottság az érdemi munka folytatásához kisebb bizottságokat hozott létre saját soraiból. A teljes bizottság nevében eljárni hivattott, ún. végrehajtó albizottságba került: Bertók Béla, Szilassy Béla, Péter Mihály és dr. Polchy István. A lelkészképző albizottság tagja lett: Bertók Béla, Sörös Béla, Vargha Sándor, Peleskey Sándor; és a további két külső taggal kibővített tanítóképző albizottságban dolgozott tovább: Bertók Béla, Patay Károly, Péter Mihály, Kovács Alajos, Vass Ádám, Nagy Sándor felsőszecsei és Vásárhelyi Károly komáromi tanító. A legfontosabb döntés az volt, hogy a bizottságok dolgozzák kis az intézetek tanrendszérét, szervezeti szabályzatát és tanulmányi rendjét. Bertók Béla, a lelkészképző költségvetésének kidolgozásával Sörös Bélát bízta meg.

Két hónap elteltével – 1924. július 30-án – ismét Kassán találkozott a lelkész- és tanítóképző felállítására kiküldött végrehajtó albizottság és néhány további tag. Sörös Béla itt terjesztette elő a lelkészképző szaktanfolyam szervezetére, tanulmányi és tanrendjére, személyi ügyeire és költségvetésére vonatkozó munkáját. Egy teljes dokumentációt, de nem intézet-központú elképzeléssel, hanem képzés-központú tervezéssel. A beterjesztett anyagot megvitatja és elfogadja az albizottság. Ám mivel a végrehajtó albizottság az egész bizottság nevében is eljárhat, így magát a konventi bizottság jóváhagyását is jelenti a jelenlévő 5+1 tag szavazata. A dokumentáció elfogadása után, a testület azt is kimondta, hogy folyó év – vagyis 1924 – szeptemberétől, Losoncon indítja el ideiglenesen a lelkészképzést. A hangsúly ebben a határozatban az „ideiglenes” szón van, ugyanis a szöveg így folytatódik: „fennhagyván a városok közt indult nemes versengésre a teret a végeleges elhelyezést illetően”⁷. Az ideiglenesen Losoncon induló lelkészképzés segítésére a végrehajtó bizottság önkéntes adománygyűjtést hirdetett: a gyülekezetek, lélekszám szerint 1 kg búzát, ill. annak az árát adományozhatják e gyűjtés kereté-

⁷ A 18-924 számú konventi határozattal, a lelkész- és tanítóképző felállítására kiküldött bizottság végrehajtó albizottságának jegyzőkönyve, amely felvételét Kassán, az 1924. július 30-án megtartott ülés alkalmával.

ben a lelkészképzés támogatására. Sörös Béla felkérést kap a bizottságtól arra, hogy kapcsolatba lépjen a lelkészképző potenciális tanáraival. A bizottság javaslata szerint Sörös Béla vegye fel a kapcsolatot Tóth Lajos pápai teológiai tanárral, valamint Csekey Sándor, Zsemlye Lajos és Galambos Zoltán urakkal, hogy közülük ki hajlandó betölteni a szakelőadói tisztséget a lelkészképző intézetben.

Mégsem indult el 1924 őszén a teológia, méghozzá anyagi okok miatt. Addig nemcsak a bizottság tagjai, hanem a konventi elnök is úgy tudta, hogy Balogh Elemér külföldi gyűjtéséből és az amerikaiak támogatásából van Balogh püspöknél 80.000 korona a teológiára. A pénz meg is volt, csak amikor hozzá akartak nyúlni, kiderült, hogy mégsem lehetett erre a célra felhasználni⁸, mivel nem saját gyűjtésből van, hanem célirányos támogatásként kapta az egyház Zürichből, a nehéz helyzetben lévő lelkészek és lelkészözvegyek megsegítésére.

Ismerve a teológia elindításának dokumentált körülményeit és töredekiesen ismerve a sehol le nem írt morzsákat, eseteket és benyomásokat: elmondhatom, hogy amit félre lehetett érteni, amit ellentétesen lehetett megítélni, és amit az egyházi belső intrikával el lehetett rontani, mindez megtörtént a teológia elindításának folyamatában is. A bizottsági határozatok a megvalósítás stádiumában sokszor megváltoztak, a kiosztott feladatok volt úgy, hogy nem teljesültek és a pontatlan tájékozottság miatt olyan alagutakba csúsztak be a szervezők, amelyek helyes belső kommuniká-

⁸ A Kassán, 1924. augusztus 26-án tartott konventi ülés jegyzőkönyvének 6. pontjából: „Balogh Elemér dunáninneni püspök, jelentést tesz arról, hogy dr. Good és társai az amerikai presbiteri egyház képviseletében, a református teológia céljaira az ő kezéhez már régebben 80.000 Kč-t juttattak. Ő ezt az összeget takarékpénztárban kamatoztatta. Néhány hét előtt azonban dr. Beach, aki nála járt, határozottan kijelentette, hogy az összeg e célra fel nem használható, hanem fordítottassék szegény lelkészek, nyugdíjazott lelkészek és özvegyek segélyezésére és az ezek után fennmaradó összeg egy tanítóképző intézet felállítására”. Ehhez képest a Konvent 1925. március 31-i, poprádi ülésének jegyzőkönyvéből megtudjuk, hogy Pálóczi Czinke István is tájékozódott ennek a 80.000 koronának az ügye felől. Webster úrral beszélve, azt állapította meg, hogy ezt az összeget nem gyűjtötte senki (korábban úgy tudta a konvent, hogy Balogh Elemér gyűjtötte külföldön, ill. amerikaiak adták össze), hanem a Presbiteri Világszövetség zürichi központja utalta ki a szűkölködők megsegítésére. Így tehát valóban nem lehetett a lelkészképző intézet felállításának céljaira felhasználni.

cióval kikerülhetők és elkerülhetők lettek volna. És – ha csak érintőlegesen is, de – szólnom még egy befolyásoló tényezőről: a személyes ellentétekről. A részletek mellőzésével, csak a megállapítás szintjén mondom, hogy nem volt felhőtlen a viszony Balogh Elemér és Pálóczi Czinke István között és a dunáninneniek sokszor másként gondolkodtak, mint a tiszáninneniek. Péter Mihály és Idrányi Barna másként gondolkodott, mint Sörös Béla. Balogh Elemér és Bertók Béla sem mindenben értett egyet Sörösssel. Sörös Bélának viszont nagy támasza volt Szilassy Béla kerületi főgondnok, aki egyébként losonci földbirtokosként a gyülekezet gondnoka is volt. Kettejük között lehetett egy lelki elhatározáson nyugvó szóbeli megállapodás, ami valamikor 1923–24 fordulóján fogalmazódhatott meg: hogy már nem bizottságokban kellene tárgyalgatni, hanem egyszerűen meg kell csinálni azt a teológiát! Ezért teszi le az asztalra Sörös Béla a teljes koncepciót: többet, mint amire a bizottsági megbízása szólt. Ám ezután az 80 ezer koronás „affér”, ill. félreértés után, úgy határoz Sörös, hogy a teológia ügyében már anyagilag sem fog a hivatalos egyházi ígéretre hagyatkozni. Ezt is külön, de biztonságos módon kell megoldani: helyben, Losoncon. Gyakran előfordult, hogy a nagy munkabírású és gyors döntéseket hozni képes ember, csak otthon engedett el néhány panaszos szót arról, hogy milyen nehézkes is a teológia ügye az egyházban. Nem értette meg egy-két lelkész, vagy éppen vezető ember hozzáállását. Az irigységet, az ellenségeskedést, az akadályok gördítését és az ügy olyan kezelését, hogy „beszéljünk róla, de ha lehet, ne történjék semmi”. Az egyébként szigorú ember, otthon olykor-olykor sóhajtott egy félhangosat, hogy „jaj, ezek a püspökök”, de ennél keményebb bírálatot nemigen hallottak tőle még legszűkebb környezetében sem. És nem értette azt sem, hogy ha történt valami a teológia ügyének érdekében, akkor azt miért kell alaptalan kritikával és önmagunk képességeinek lenézésével, és „az ügyse lesz jó” hozzáállással, földbe döngölni ahelyett, hogy mellé állnának. Túlzás lenne azt mondani, hogy Sörös Bélának elege lett az állandó egyházpolitikai „körülmenyekből”, és csinált egy teológiát, de ez a túlzás nem mutat helytelen irányba. Sörös – külföldi, főleg skóciai, kapcsolatai révén – egy év alatt biztosította az elinduláshoz és a működéshez szükséges anyagiakat. Megvolt az épület, alakult az oktatói gárda és 1925. szeptember 8-án, amikor Losoncon ülésezett a konvent, valójában már minden megvolt. Csak az egyházvezetés végső szava hiányzott, hogy „indulhat”.

Sörös Béla az utolsó hónapokban hihetetlen szervezőmunkát végzett. Párhuzamosan zajlott az épület alkalmassá tétele, a tanári kar összeállítása és a hallgatók megszólítása. 1925 augusztusában Sörös, egy körlevelet: „Felhívást” intézett a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház lelkipásztoraihoz és gyülekezeteihez. A nyilvános közlésre és gyülekezeti felolvasásra szánt körlevél – ünnepélyes, szinte eposzi hangnemben – három dolgot kér a gyülekezetektől. A lényegi részt idézem: „Most pénzen való áldozatot kérünk tőletek, hogy a mindenható Isten küldöttéit állíthassuk közétek, gyermekeitek közé, lelkiükben való gazdag áldással és gyarapodással. Nemcsak pénzt kérünk e célra, hanem életet is. Istennek szentelt áldozatokat egyének és gyülekezetek részéről. Kérjük fiaitokat! A legnemesebb életcélra: Isten szolgálatára. Akikkel az Úr boldoggá tett titeket, szállítsátok ti azokon keresztül az élő Isten nagy és egyedül való boldogító áldását ennek az agyongyötört világnak. E tinéktek kedves életeket kérjük Isten örök teremtető munkája számára, hogy mint a Krisztus követségében megszentelt életek még kedvesebbek legyenek néktek, Istennek és az ő egész világot átfogó anyaszentegyházának és örök országának. Kérünk a gyülekezetektől nemes férfi életeket. Az Istentől rendelt igaz és szent tudománnyal ékes lelkipásztorokat, hogy engedjék őket időről-időre (évenként 2 hónapra) e próféta iskolába jönni, hadd legyenek átültetők itt az előttek fénylő tudománynak, s mint a Jézus Krisztus jó vitézei, fegyverezék fel az ifjakat a lélek fegyvereivel a hit diadalára”⁹.

S a konvent kimondta azt a bizonyos végső szót: „indulhat a losonci teológiai szeminárium”, s a megnyitást október 1-re tették¹⁰. Az ünnepélyes megnyitóra valójában 1925. szeptember 16-án, a losonci egyház tanácsstermében került sor¹¹.

⁹ Sörös Béla: Felhívás a szlovenszkói és kárpátaljai egyetemes református egyház lelkipásztoraihoz és gyülekezeteihez. Kelt: Losoncon, 1925 augusztusában. Nyomtatott körlevél.

¹⁰ Pap József: A losonci református teológiai szeminárium története 1925/26 – 1938/39. Kézirat. (1973). Nagy Zoltán: A Losonci Theológiai Szeminárium története. Kézirat (1985). 30. p

¹¹ Nagy Zoltán: A Losonci Theológiai Szeminárium története. Kézirat (1985). 26. p.; Csomár Zoltán szerint szeptember 15-n volt a tanévnyitó (lásd: Cs. Z.: A csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húsz éves története 1918–1938., Ungvár, 1940. 142. p

Az első évfolyamok és a tapasztalatok

22 hallgatóval indult el az első évfolyam. 1. Ádám Lajos Losoncról, 2. Balogh Béla Munkácsról, 3. Belágh Barna Losoncról, 4. Bittó Béla Eperjesről, 5. Csomár Zoltán Pinkócról, 6. Csonka Imre Kistoronyáról, 7. Czírók Béla Komáromból, 8. Kelemen Kálmán Komáromból, 9. Kovács Ferenc Losoncról, 10. Nagy János Losoncról, 11. Narancsok Imre Csallóközaranyosról, 12. Orémus Endre Tiszaágtelekről, 13. Orosz Imre Munkácsról, 14. Pándy Bertalan Bacskáról, 15. Patay Gyula Farnadról, 16. Párducz Rezső Losoncról, 17. Rácz Jenő Kamocsáról, 18. Soós Endre Baracsáról, 19. Szabó Elemér Tekeházáról, 20. Szakal László Lucskáról, 21. Tárnok Gyula Komáromból és 22. Varga Imre Györkéről érkezett a teológiára. A diákok átlagéletkora 23 év volt. A legidősebb teológus – Orosz Imre – 35 évesen kezdte meg tanulmányait, a legifjabbak: Balogh Béla, Kelemen Kálmán és Szabó Elemér, ekkor 18 évesek voltak.

És akkor beszéljünk a képzésről. Sörös Béla elképzelése – mint korábban láthattuk – nem egy intézményről, hanem magáról a képzésről szólt. Az ún. skóciai lelkészképzési modellt, a „vándorképzést”, edinburghi tanulmányai és skóciai ismerősei révén ismerhette meg. Sörös a századfordulón a budapesti skót misszió lelkésze volt, jó barátságban Dr. Carius moderátorral és Dr. Webster Jakob lelkésszel, akikkel Budapesten is találkozott és később is tartották a kapcsolatot. A skóciai vándorképzés lényege az volt, hogy „egy-egy teológiai szaktudományban jártas gyülekezeti lelkész mellé beosztották a lelkészjelölteket, teológusokat. Ha egy szaktudományt elsajátítottak, egy másik szaktudományban jártas lelképásztor mellett folytatták a tanulást. Kellő vándorképzésük után összesítő vizsgát tettek az országos vizsgáztató bizottság előtt. Eredményes vizsgájuk után lelkészi oklevelet nyertek”¹². A skótok, modelljük ismertetésekor elmondták: ez a képzési mód tudományosan is bevált és elenyésző anyagi áldozattal jár, pontosabban az egyháznak nem kerül semmibe. Sörös Béla ezt a nem minden napos képzési formát átalakítva valósította meg Losoncon a református lelkészképzést. Nem a teológusok utaztak tanáraik után, hanem a tanárok – akik egyébként valamennyien gyakorló gyülekezeti lelkészek voltak – ök

¹² Nagy Zoltán kézírata, 24. p

érkeztek hosszabb-rövidebb időre a teológusokhoz, a szemináriumba. Addig maradtak, amíg le nem adták a teljes anyagot – ma azt mondanánk: modult. Majd jött a következő tanár. Ez egyébként jelentősen megerősítette a losonci képzésben a gyakorlati teológia tekintélyét és az itt végzetek gyakorlatiasságát. A képzés végére összeállt mindaz, ami a magyar református teológiákon évfolyamokra és szemeszterekre volt szétosztva. Ez volt az alapelv és ennek megfelelően, a teológia szervezeti felépítése is eltért a mai felfogásunktól. Ám a gyakorlatban mégsem jelentette azt, hogy az összes évfolyam diákja – összevonva – mindig ugyanazt hallgatta volna.

A teológiai szakoktatás alapelvei között – amelyet még a Bertók Béla vezetett végrehajtó albizottság dolgozott ki 1924-ben, ott találjuk az alábbi érdekességeket. Az elképzelés négy tanszékről – ószövetségi, újszövetségi, filozófiai-dogmatikai és gyakorlati teológiai – és négy éves oktatásról szólt.

Az első évfolyam tervezett tárgyai az egyes tanszékek szerint:

1. Az Ószövetségi tanszékhez kötődően: Ókori művelődéstörténet heti 3 órában; Zsidók története – 2 óra; Ószövetségi bevezetés és Biblicae theologia – 4 óra; Ószövetségi írásmagyarázat – 2 óra.
2. Az Újszövetségi tanszék tárgyai elsőben: Jézus élete és Az evangéliumok harmóniája. – ma azt mondanánk: a szinoptikus kérdés, heti 2 órában.
3. A filozófia és dogmatika tanszék elsős tárgyai: Bölcsészettörténet – heti 3 órában; Vallásbölcsészet – 3 óra és Nevelés- és oktatástörténet – ugyancsak heti 3 órában.
4. A gyakorlati teológia tanszéken Szónoklatot tanultak volna az elsősök heti 2 órában és szemináriumuk lett volna: az Apostolok Cselekedeteiről írott könyvet vették volna át heti 1 órában. Mindezek mellett, 2 óra zene, 1 óra ének, 2 óra modern nyelv, és 2 óra államnyelv volt a bizottsági tantervben. Mindez heti 42 órás tanulást és persze tanítást is jelentett. Az alábbi táblázatban pontosan láthatjuk a javasolt tantervet.

évf	őszövétségi tanszék (heti óraszám)	újszövétségi és egyháztörténeti tanszék	filozófiai pedagógiai és dogmatikai tanszék	gyakorlati teológiai tanszék	kötelező tantárgyak
I.	= ókori művelődéstörténet (3) = zsidók története (2) = ősz. bevezetés és biblika teológia (4) = ősz. írásmagyarázat (2)	= Jézus élete és az evangéliumok harmóniája (2)	= bölcsészettörténet (3) = vallásbölcsészet (3) = nevelés- és oktatás történet (3)	= szónoklati gyakorlat (2) = szeminárium: ApCsel (1)	= zene (2) = ének (1) = modern nyelv (2) = államnyelv (2) = sport (tetszés szerint)
II.	= bibliai régiségtan, bibliai földrajz (1) = őszövétségi írásmagyarázat (3)	= újszövétségi bevezetés és biblika teológia (3) = egyháztörténet (4) = újszövétségi írásmagyarázat (2)	= nevelés- és oktatástan (2) = módszertan (2) = bölcsészettörténet (3) = vallásbölcsészet és dogmatörténet (3)	= szónoklati gyakorlat (2) = szeminárium: egyházi atyák (1) = enciklopédia (1)	= zene (2) = ének (1) = modern nyelv (2) = államnyelv (2) = sport (tetszés szerint)
III.	= őszövétségi írásmagyarázat (3) = újkori művelődéstörténet (2)	= egyháztörténet (4) = újszövétségi írásmagyarázat (2)	= dogmatika és szimbolika (5) = speciális kollégium: logika (1)	= Homiletika (4) = cura pastoralis, belmisszió, külmisszió (3) = szónoklati gyakorlat (2) = szeminárium: jeles szónokok (1)	= zene (2) = ének (1) = modern nyelv (2) = államnyelv (2) = sport (tetszés szerint)
IV.	= őszövétségi írásmagyarázat (3) = újkori művelődéstörténet (2)	= újszövétségi írásmagyarázat (3) = a jelenkori egyházak és vallások statisztikája; az egyházi intézmények ismertetése (1)	= keresztyén erkölcstan (3) = lélektan (1) = írásbeli feladatok	= egyházjogtan (3) = liturgika, katechetika, apologetika (3) = gyakorlati biblia magyarázat, szónoklati gyakorlat (2) = alkotmánytan (2)	= zene - ének (3) = modern nyelv (4) = közegészségtan (2) = mezőgazdaságtan (2) = sport (tetszés szerint)

Két furcsaság, ami a mai teológus számára azonnal szembetűnő: az egyik, ami többletként itt van: pl. művelődéstörténet, bibliás régiségtan, apologetika, közegészségtan és mezőgazdaságtan; a másik, ami nincs itt: héber, görög, latin. Mivel a csehszlovák kormány a gimnáziumi oktatásban felszámolta a klasszikus humán képzést, a gimnazista fiatalok elestek a görög nyelv tanulásától. Ennek pótlása nagy idővesztéséget jelentett volna a teológián. Ezt az időt inkább egy modern nyelv elsajátítására kellene fordítani – vélte a Bertók Béla püspök vezette konventi bizottság több tagja. Hasonló okfejtést találunk a héber nyelv oktatásával kapcsolatban is. A kidolgozott koncepcióban ez áll: „a bizottság őszinte határozottsággal foglalt állást azzal a régi magyar teológus képzéssel szemben, mely ezen az úton jelentékeny eredmények felmutatására sohasem vezetett, eredeti magyar exegetát sohasem termelt. A külföldi gazdag theol. irodalom eredményei pedig egy modern nyelv elsajátítása mellett sokkal inkább rendelkezésre állanak, mint e nélkül a holt nyelvek bárminő ismerete alapján. Azok, akik a teológia szakkérdései iránt komolyabban érdeklődnek, ezt később is elsajátíthatják”¹³ – áll a bizottság koncepciójában. Lehet, hogy ez volt az az egyik pont, ami – nyilvánosságra kerülve – a lelkészi karban bizalmatlanságot váltott ki a losonci teológia színvonalával kapcsolatban. Egyébként a szeminárium 14 éves fennállása alatt folyamatos lenézésnek és lebecsülésnek volt kitéve, nemcsak a magyarországi teológiák részéről, hanem – ami sokkal fájóbb – a felvidéki református lelkészek részéről, vagyis a saját sorainkból is. Nevezték „gyorstalpalónak” is és „kókler iskolának” is. Főleg azok, akik nem ismerték, meg akiket nem hívtak Losoncra tanítani, vagy éppen séggel elküldtek Losoncról, nem tartván tovább igényt az oktatói szolgálatukra. Mindenesetre a sokszor fájó és alaptalan vádak és gyalázkodások közepette folyt az oktatás. Ám, mielőtt a mai teológusok – egy Varga Zsigmond, vagy Pollák Kaim szótárral az ölükben – elmerengnének a losonciak irigylésre méltó „hébermentes” diákveiről, tisztáznunk kell: Losonc soha nem hagyta el a bibliai nyelvek oktatását. Volt görög is és volt héber is. Igaz, a 30-as évek közepétől egyre nehezebb volt megoldani a héber nyelv oktatást, de volt nyelvoktatás is és exegézis is.

¹³ A teológiát előkészítő bizottság koncepciója: határozati javaslatokként beterveztve az Egyetemes Konvent elé.

Ami pedig a lenézést illeti, ez ellen két dologgal tudott védekezni Losonc. Az igényességgel és a gyakorlati szolgálatra való neveléssel. Vagyis tényleg jól képzett és elsősorban gyülekezeti szolgálatra alkalmas lelkészeket próbáltak nevelni. Ez a szándék fejeződik ki Sörös Béla teológiai igazgató sokat idézett mondatában. Régi losonci teológusok emlegették, hogy Sörös, olykor megrovásként, olykor meg buzdításként mondta: „Középszerű suszterekre nincsen szükségünk!”

Ennek érdekében az egész képzést az alkalmasság szempontjából állították fel és végezték. Vagyis a teológiához kötődött az első és második lelkészképesítő vizsga teljes rendje is. A rendelkezésemre álló források alapján az az érzés alakult ki bennem, mintha visszafelé építették volna föl a képzést. Tehát nem az volt az alapszempont, hogy mit tanítunk és mi lesz belőle, hanem az, hogy minek kell kijönnie a végén, és ennek alávetve készült el a követelményrendszer, meg a tanrend. Ennek megfelelően ismertetem, hogy a II. lelkészképesítő vizsga tárgya: etika, homiletika, protestáns egyháztörténet, bel- és külmisszió, liturgika, cura pastoralis és katechetika, valamint apologetika volt. Az I. lelkészképesítő vizsga alkalmával a vizsgázónak számot kellett adni: dogmatikából, ószövetségi exegézisből, újszövetségi exegézisből, ó- és újszövetségi bibliká teológiából, egyházjogtanból, angol és szlovák nyelvből.

Az egyes évfolyamok hallgatói, csak az évfolyamhoz kötött vizsgák és kollokviumok teljes abszolválása után, vagyis a lezárt év után léphettek a következő évbe. Második év végén alapvizsgát kellett tenniük: újszövetségi kor- és irodalomtörténetből, ószövetségi irodalomtörténetből, egyetemes keresztyén egyháztörténetből, vallástörténetből és vallásbölcseletből. A negyedik évfolyam végén pedig nem voltak a mai felfogásunkhoz mérhető államvizsgák, hanem a lezárt évek és teljesítések indexben való igazolásával: a főiskolai index bemutatásával jelentkezhettek a teológus a losonci teológia kötelékében végbemenő első lelkészképesítő vizsgára.

A teológiának felvállalt célja volt a gyakorlati képzés és nevelés, mert – miként a szervezeti szabályzat 8.§-ban olvasható: a teológia „komoly, hívó lelkipásztorokat óhajt nevelni, akiknek teológiai tudományos képzése nem öncél, hanem arra való, hogy az Egyetemes Egyház szolgálatába állíttatva, mindenkinek felett a hívek lelkigondozását és közöttük a hitélet emelkedését és az erkölcsi tisztaságot vigye előbbre. E célból az

egyes évfolyamok tananyagát, illetve tanítási tervezetét a következőképpen állapítja meg:

Első évfolyamon előadásra kerülnek:

1. héber nyelv heti 3 óra,
2. görög nyelv és írásmagyarázat heti 3 óra,
3. újszövetségi kor- és irodalomtörténet heti 3 óra
4. egyetemes keresztyén egyháztörténet heti 3 óra
5. filozófiai enciklopédia heti 3 óra
6. pedagógia heti 2 óra
7. vallástörténet és vallásbölcsezet heti 3 óra
8. teológiai enciklopédia heti 2 óra
9. gyakorlati szeminárium heti 2 óra
10. zeneelmélet heti 1 óra
11. egyházi ének heti 1 óra
12. harmónium gyakorlatok heti 1 óra
13. angol nyelv /esetleg francia és német/ heti 2 óra

Második évfolyamon előadásra kerülnek:

1. ószövetségi exegézis heti 3 óra
2. görög nyelv és exegézis heti 3 óra
3. ószövetségi kor- és irodalomtörténet heti 3 óra
4. egyetemes keresztyén egyháztörténet heti 3 óra
5. filozófiai enciklopédia heti 3 óra
6. pedagógia heti 2 óra
7. vallástörténet és vallásbölcsezet heti 3 óra
8. dogmatörténet heti 2 óra
9. gyakorlati szeminárium heti 2 óra
10. egyházi ének heti 1 óra
11. harmónium gyakorlatok heti 1 óra
12. angol nyelv /esetleg francia és német/ heti 2 óra

Harmadik évfolyamon előadásra kerülnek:

1. ószövetségi exegézis heti 3 óra
2. ószövetségi biblikai teológia heti 3 óra
3. újszövetségi exegézis heti 3 óra
4. protestáns egyháztörténet heti 3 óra
5. dogmatika heti 4 óra
6. homiletika heti 3 óra

7. szimbolika heti 1 óra
8. belmisszió és külmisszió heti 2 óra
9. gyakorlati bibliamagyarázat heti 1
10. szónoklati gyakorlatok heti 1 óra
11. egyházi ének heti 1 óra
12. harmónium gyakorlatok heti 1 óra
13. közegészségtan heti 2 óra
- Negyedik évfolyamon előadásra kerülnek:
 1. ószövetségi exegézis heti 3 óra
 2. újszövetségi biblia theológia heti 2 óra
 3. újszövetségi exegézis heti 3 óra
 4. ethika heti 3 óra
 5. apologetika heti 1 óra
 6. egyházjogtan heti 4 óra
 7. szociológia heti 2 óra
 8. katechetika heti 2 óra
 9. gyakorlati bibliamagyarázat heti 1 óra
 10. szónoklati gyakorlatok heti 2 óra
 11. angol nyelv / esetleg francia és német/ heti 2 óra
 12. egyházi ének heti 1 óra
 13. harmónium gyakorlatok 1 óra
 14. közegészségtan heti 1 óra”¹⁴

Az első és második évfolyam tárgyai valamint a harmadik és negyedik évfolyam tárgyai szükség szerint csoportosíthatóak voltak, vagyis össze is lehetett vonni a két évfolyamot. De az adott tárgyat a második év végére – s ugyanígy a negyedik év végére – a tanárnak le kellett adni és a hallgatónak vizsgát kellett enni belőle.

Említettük, hogy nem volt a negyedik év végén államvizsga. Volt viszont a második év végén egy alapvizsga. S mivel Losoncon nem a bolognai rendszerben folyt a képzés, ezét a harmadik év végén minden hallgatónak lehetősége volt – és az egyetemes egyház kíváncsúnak is tartotta –, hogy a teológus tegyen egy tanítói különbözeti – akkor úgy hívták, hogy – tanítói érettségi vizsgálatot.

¹⁴ A lelkészképző intézet konventi bizottság által megalkotott és a Konvent által elfogadott Szervezeti szabályzatának 8. §-a.

Láttuk, hogy a teológiai szeminárium tanszéki felosztása eltért az általunk ismert rendtől. Ennek indoklását és a szeminárium tanári állásaival kapcsolatos rendszert Sörös Béla így írta le: „Az ószövetségi szak kibővíthető a művelődéstörténet előadásával. Az újszövetségi szak és az egyháztörténet egy kézbe adható. Összefoglalható a filozófiai és pedagógiai szak a dogmatika és morál előadásával. A gyakorlati tanszék kibővül a bel- és külmisszióval és szemináriumok vezetésével. Szükség esetén az egyházjogtan előadásával. Négy rendes tanszék felállításával a lelkészképzés ugye, viszonyainkhoz szabott szerénységgel, megoldást nyerhet”.

Az oktatóanyag mennyiség elosztását nemcsak didaktikai szempontok alapján állapították meg, hanem az igei logikát, pontosabban logikusságot is figyelembe véve. Egyébként a losonci teológusok úgy emlékeztek az intézményre, mint aminek legmeghatározóbb alakja Sörös Béla volt. Idézték is mondásait, sokszor hangoztatott megállapításait. Néhai Szabó Antal, a losonci teológia fennállásának 9. évében, az 1933/34-es évfolyamban kezdte teológiai tanulmányait. Hatvanhat évvel később, hét évtizednyi teológiai tapasztalatot fölhalmozva, írt egy Jónás-kommentárt, amelyiknek az előszavából idézek: „A Szentírás olvasása és tanulmányozása közben, sokszor gondolok Sörös Béla, a losonci teológia szeminárium igazgatójának szavaira, amelyeket a homiletikai előadásokon kötött hangsúlyosan szívünkre: „A Szentírásban vaslogika van!” Megértettük, mire hívja fel figyelmünket: a Szentírás megbonthatatlan egységet alkot, amit nem szabad megbontanunk még akkor sem, ha néha egy-egy szakaszban ellentmondást vélünk felfedezni”¹⁵.

Nos, ez a sörösői „vaslogika” a teológiai oktatásban az alábbiak szerint érvényesült: A négy tanszék tárgyai a négy évfolyamban úgy csoportosítandók, hogy a növendékek amint mennek előbbre, úgy álljon eléjük szisztematikusan: az első évben az Ige testté létele: Jézus Krisztus. A másodikban, hogy az Ige tanúkat teremt: az egyház Krisztus teste. A harmadikban, az Ige örök alap: a tan változik, de Krisztus mindig ugyanaz marad. A negyedikben: az Ige propagálása: az élet-Krisztus.

Tehát ezeknek az elveknek és ezeknek a kereteknek a kötelékében zajlott a teológusképzés Losoncon. Ugyanakkor egy oktatási intézmény tudományművelését nem az alapszabályzata és a működési keretei alap-

¹⁵ Szabó Antal: Kiválasztás és kijelentés Jónás próféta könyve. Kézirat (1999).

ján lehet értékelni, hanem az ott folyó tényleges munka és annak eredményessége alapján.

Két évvel az elindulás után, Sörös Béla írásos jelentést adott a Konventnek a szeminárium életéről. Ekkor már 41 növendék tanult az intézmény falai között: a 22 első fecske tanult a 3. évfolyamban, 15 diákja volt a második évfolyamnak és 4 elsőssel indult az 1. évfolyam. A szigorú szeretetéről és egyben szerető szigoráról ismert igazgató így ír jelentésében: „Ami a teológusok rátermettségét illeti a lelkipásztori hivatásra: e tekintetben az egész ifjúságról általában elismeréssel szólhatunk. Komoly törekvés, erőteljes hitélet s ezzel kapcsolatos egészséges közszellem hatja át őket, aminek már eddig is jelentékeny megnyilatkozását adták sokoldalú szolgáltatásukban. A theológiai tudományokban való előhaladásuk nemcsak hogy lépést tart más theológiai főiskolák papnövendékei tanulmányával, hanem a gyakorlati képzésük terén éppen a szemináriumszerű oktatás révén sok tekintetben előnyösebbé válik. Kívánnivaló csak az ótestamentumi nyelv és exegézis területén maradt hátra. E téren a mi viszonyaink oly nehézséget támasztottak, melyet csak nagy utánpótlással küzdhetünk le. Eddig a magyarországi theológiai akadémiák tananyaga az I. és II. évfolyamon teljesen előadatott. Az alapvizsgák is ugyanazon tárgyakból tartattak, melyek a magyarországi theológiai akadémiákon ilyenekül kijelöltettek”¹⁶. El kell, hogy mondjam: a héber nyelv ügye valóban gyengébb lábakon állt a kezdeti években. De hogy jól értsük, hogy mit jelent a „gyenge lábbakon”, egy kitérőt kell tennünk. Amikor Sörös Bélát a Dunániennei egyházkerület püspökévé választották, az elhunyt Balogh Elemér utódjaként, a komáromi templomban megtartott beiktatásán, 1938. július 18-án, a helyi izraelita hitközség nevében is köszöntötték az új püspököt. A hitközség elöljárója héberül mondott egy áldásformulát. Sörös Béla, a köszöntésekre válaszolva, a hitközség vezetőjének ott helyben, kapásból, bibliai héber nyelven mondott köszönetet. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Sörös gyakorlati teológus volt, igazi szakterülete inkább a homiletika és a liturgika volt. De térjünk vissza a jelentéshez. Nem igazán hihető az, hogy az 1927. évben készült jelentés idején, héberből analfabéták lettek volna a losonci taná-

¹⁶ Sörös Béla igazgató Egyetemes Konvent elé beterjesztett jelentése a losonci teológiai szeminárium 1926/27. évi életéről. Kézirat.

rok, s maga az igazgató is csak a következő tíz évben – lelkészi, igazgatói, kerületi jegyzői és konventi általi kormánytárgyalói megbízatása mellett tanult volna meg 1938-ra így héberül. A gyengeség kimondása a kitűzött és elvárt színvonal helyét is mutatja.

Az igazgatói jelentés kitért a teológiai oktatókra is. „Előadóink mind felhasználták a főiskolai tanulmányaik és tapasztalataik legjavát, kibővítve azt a lelkipásztori munkásság és az ismeretekben való előhaladás eredményével a teológiai szeminárium növendékeinek oktatására”. Van bennünk, magyarokban, egy furcsa tulajdonság: magunkat soha nem becsüljük meg, és nem tartjuk nagyra. Idézem az igazgatói jelentés végét: „Szegényes kezdeményezésünk minél több kicsinylésnek és gúnyolódásnak volt kitéve, annál nagyobb próbákat kellett kiállnia. De kiállotta, talán éppen azért, mert szegény és szűkölködő volt. Theol. ifjúságunk ma már a közép- és felső iskolai ifjúság országos tömörítésén munkálkodik. Férfiasan helyt állott a maga 15 delegátusával az opočni (Csehország) diákkonferencián, melynek komoly evangéliumi világnézetével döntő tényezőjévé vált”¹⁷.

A tudományosság művelésének „tárgyi bizonyítékai”

A losonci teológiai szeminárium tudományosságát, 8–9 évtized távlatából nagyon nehéz objektív szempontok szerint meghatározni. Nem maradt fenn olyan oktatás-szervezési dokumentáció, mint amit manapság az akkreditációs bizottsághoz be kell terjeszteni. És ma már nincs a földön élők sorában olyan lelkipásztor, aki el tudná mondani, hogy mit és miből tanultak Losoncon. Mégis: négy területet lehet megvizsgálni, amiből a tudományosság művelésének, vagyis magának a losonci teológiának a színvonalára következtetni lehet. Az első: az oktatói terület. Ám mivel egy intézmény tudományosságát nemcsak az oktatók képessége, hanem a hallgatók készsége is mutatja, ezért az oktatói gárda mellett az itt végzetek teológusi teljesítménye, majd életművük és teológiai munkásságuk is vizsgálendő. Ez a második terület. A harmadik: az intézményben használt szakirodalom: a könyvtárállomány és tankönyvek, jegyzetek vizsgálata. A negyedik pedig az intézmény jelenléte a tu-

¹⁷ Sörös Béla igazgató Egyetemes Konvent elé beterjesztett jelentése a losonci teológiai szeminárium 1926/27. évi életéről. Kézirat.

dományosság egyes fórumain. Ma úgy mondanánk, hogy a teológiához kötődő szellemi produktumok: dolgozatok és publikációk.

Az oktatói gárdáról

„A filozófiát, egyházjogot, neveléstant és egy időn át az ótestamentumi tárgyakat az illető tudományok doktorai adták elő. Az újtestamentumiak előadói ugyan nem rendelkeztek akadémiai fokozattal, azonban több éven át külföldi fakultásokon tanultak, így például Baselben és Halle an der Saale-ban. Csak az egyháztörténet egyik előadójának nem volt akadémiai címe és külföldön sem tanult, amellet az egyháztörténet, különösen a belföldi protestáns egyháztörténet az ő hobbyja volt a szó legnemesebb értelmében és dacára annak, hogy a kollokviumoknál és a vizsgáknál kérlelhetetlenül szigorú volt a teológiai ifjúságnak kedvence volt korán bekövetkezett haláláig”¹⁸.

A teológiai tanári gárdája természetesen többször változott a működés 14 éve alatt. Talán érdekességnak számít, hogy „az előadók közösen minden nap – rend szerint az esti órákban – Sörös Béla lelkipásztor, theol. szemináriumi igazgató lakásán összejöttek és ott megbeszélték az előadandó tárgyakkal összefüggő fontosabb kérdéseket”¹⁹. De kik is voltak ők? Álljon itt néhány név, a teljesség igénye nélkül. Itt most csak azokat említem meg, akik a teológiai tanszékekhez kötődő tárgyakat vitték Losoncon.

- Dr. Agyagási Sándor, garamvezekényi református lelkipásztor. Egyházjogot, egyházalkotmányt és nemzetgazdaságtant oktatott
- Antal Gyula, lévai lelkipásztor. Újszövetségi diszciplinákat tanított az indulás éveiben.
- Böjthe Sándor, akit a princentoni egyetemről, a teológiai magiszteri vizsgája után hívott haza Sörös Béla. Ő kezdte el a héber exegézis tanítását. Más teológia tárgyakat is oktatott a megnyitástól kezdve másfél évvel később bekövetkezett haláláig.
- Beöthe István, ószövetségi diszciplinákat tanított.
- Dr. Csia Sándor, Budapestről – rendszeres konvokációs előadásokat tartott a magyarság feladatairól és nemzeti kérdésekről.

¹⁸ Pap József i.m. Kézirat, 129.p (Tömösközy László 1960-ban, német nyelven írt a losonci teológiai akadémiáról. Az írást Bihary Mihálynak, a prágai Husz teológiai szeminárium akkori igazgatójának készítette, egy külföldi konferencián való felolvasásra).

¹⁹ Pap József i. m. 150. p.

- Galambos Zoltán, komáromi lelkipásztor, a megnyitástól kezdve, négy évig dogmatikát és apologetikát tanított.
- Kövy Árpád, losonci második lelkész, görög nyelvtant oktató.
- Dr. Magda Sándor, csicseri, majd nagykaposi lelkész. A szeminárium-ban katechetikát, etikát, vallásfilozófiát és vallástörténetet adott elő.
- Dr. Módos László, lelkész a megnyitástól a bezárásig oktatója volt a losonci teológiának. A II. világháború után a debreceni teológia ószövetségi tanszék vezetője és könyvtár igazgatója, héber és arám nyelvet, exegézist Izrael történetét és ószövetségi tudományokat adott elő Losoncon.
- Dr. Muzsnai László, lelkész, a 30-as évek közepén pszichológiát és filozófiát tanított Losoncon.
- Dr. Nagy József, lelkész később kolozsvári professzor, Losoncon az utolsó teljes tanévben – 37/38-ban – oktató magyar protestáns egyháztörténetet.
- Narancsik Imre, maga is losonci teológus volt. A 30-as évek második felében ő vitte a dogmatikát és a református keresztyénség apologetikája című tárgyat.
- Papp Ferenc vallásanár, Budapestről járt Losoncra, a 30-as évek első felében dogmatikát tanított.
- Pap József, sárói majd hontvarsányi lelkipásztor. Újszövetségi exegézist és német nyelvet tanított.
- Peleskey Sándor gyakorlati teológiát oktató.
- Sörös Béla, losonci lelkipásztor. Filozófiatörténetet, liturgikát, homiletikát, cura pastoralis és pedagógiát adott elő.
- Szakall János, rimaszombati segédlelkészként dogmatikát tanított.
- Szőke István, rozsnyói lelkész protestáns egyháztörténetet tanított 1937-ben bekövetkezett haláláig.
- Dr. Tunyogi Csapó András, bálványosváraljai lelkipásztor, ószövetségi biblia teológiát tanított.
- Vágó Ede, hodosi lelkipásztor, gyakorlati teológiát vitt.
- Dr. Varga Imre, aranygyapjas²⁰ losonci teológus, később – a totalitárius rendszerben, 1953-tól 1980-ig – egyházunk püspöke és két cikluson át

²⁰ A losonci teológusok aranygyapjasnak nevezték az első évfolyamban végzett társikat. Ezt a megnevezést átvették a losonci teológia jogutódjában, a komáromi Calvi János Teológiai Akadémia első évfolyamában végzett teológusok is.

a Református Világszövetség alelnöke, az újszövetségi biblia teológia és exegézis tanára volt.

- Zsemlye Lajos, hetényi lelkész. Az indulástól kezdve általános egyháztörténetet és gyakorlati teológiát tanított.²¹

A losonci teológusok előmenetele és teljesítménye

A témazáró vizsgák, kollokviumok, alapvizsgák és lelkészképesítő vizsgák fennmaradt eredményei alapján elmondható, hogy a losonci teológia nem a hallgatók képességéhez, vagy teljesítményéhez igazította a követelményrendszerét, hanem egy, a tanárok által megszabott mércét használt. Az évértékelésekből összesített eredmények azt mutatják, hogy a diákság 30–35 %-a teljesített jelesre, nagyjából ugyanilyen volt a „jó” eredményt elérők aránya és 25–30 % végzett elégséges eredménnyel. Volt tehát szórás.

Minden diák az alapvizsga és a lelkészképesítő vizsgák alkalmával személyre szabott témát kapott arra, hogy azt írásban, egy tanulmányban kidolgozza. Néhány témacím, a teljesség igénye nélkül: „Giovanni Papini Krisztus Történetének bírálata”; „Univerzális és speciális predesztináció”; „A cseh és magyar reformátusság kapcsolatai és ezek hatásai az egyház életében II. József uralkodásától kezdve 1848-ig”; „A református egyház sebezhető oldala a II. Helvét Hitvallás alapján”; „A bibliakörök jelentősége a református egyház újjáébredésében”; Mennyiben okai és mennyiben orvosai a református lelkipásztorok egyházunk betegségeinek”; „A falusi lelkipásztor egyházépítő feladatai”; „A zene charizmája és ennek felhasználása a református lelkipásztor munkájában”; „Egy szlovenszói magyar református lelkészjelölt megfigyelései a skótszági evangéliumi egyházakban a hitéleti és egyházszerkezeti kérdésekre nézve”. Mint látható, van a témák között szakirodalmat igénylő, de jócskán akad olyan is, aminek a kidolgozása bátor látást, személyes tapasztalatot és önálló gondolkodást igényel.

A teológiai tanulás mellett, a szeminárium a belmisszió egyik fellegrárává nőtte ki magát. A teológusok országos diákkonferenciákat, ifjúsági találkozókat szerveztek, amelyekre sok esetben maguk is készültek

²¹ Átvétel: az ismertetést részletesebben lásd: Puntigán József: A Losonci Theológiai Szeminárium (1925–1939). Losonc: Plectrum, 2005. ISBN 80-968806-8-3; 78–87. p

előadásokkal. Néhány cím: A modern irodalom és a kálvinizmus; Hit-mélyítés az ifúság között; A kommunizmus református szempontból; A családi életéről; Egyéni hitélet; Kálvinizmus a közéletben; Mivel tartozik az intelligencia a kálvinista népnek?; A legújabb filozófiai irányzatok; A természettudományos világnézetről; Kálvinista elvek érvényesítése az élet különböző területein; A közgazdaság aktuális problémái; A női lélek az egyház szolgálatában.

Ezek a konferenciák a teológia nem riadt vissza a nézetkülönbségektől, vagy a más értékrendet vallókkal felvállalható ütközésektől sem. Például az 1929 augusztusában, a Sáróban megtartott IV. Országos Református Diákkonferenciának volt egy ilyen programpontja is: A Sarló és a Református diákmozgalom egymáshoz való viszonyának megtagyalása Kessler Balogh Edgárral, a Sarló mozgalom vezetőjével.

Hat országos református diákkonferencia és hat országos református leánykonferencia teljes programja és előadásai várják a történeti feldolgozást.

A losonci teológusok későbbi helytállása, szolgálatuk értékelése, irodalmi munkásságuk feltérképezése és a teológiatudomány-művelésében vállalt szerepük feltárása is további kutatást és feldolgozást igényel. Ez jelenleg teljesen fehér foltja az egyháztörténetünknek.

Néhai Csukás Zsigmond, aki 1937-ben kezdte losonci tanulmányait, a szeminárium 1939-es megszűnése után, Pápán folytatta tanulmányait. Az iskolaváltásra úgy emlékezett vissza, hogy a losonci teológusok eleinte tartottak az új követelményétől, mert érezhetően lenézett diákként érkeztek a nagy múltú teológiákra. Ám mindez csak az első vizsgaidőszakig tartott. Elmondása szerint, Losoncon nemcsak olyan alapozást kaptak, hogy megállták a helyüket, hanem jó néhány tárgyból olyan felkészültséggel bírtak, hogy az új diáktársaik nem szívesen mentek be együtt egy-két hajdani losonci teológussal vizsgázni...²².

A losonci teológiára – fennállásának 14 éve alatt – összesen 185 hallgató iratkozott be. A lelkesítő képesítést szerzett hallgatók pontos számát sajnos a dokumentáció hiányossága és a teológia 1939-ben való bezárása okán, nem lehet pontosan megállapítani. Előadásom egyik forrásanyagának szerzőjét Pap József – ugyancsak losonci – teológust szeretném

²² Néhai Csukás Zsigmond személyes közlése.

idézni, aki 1973-ban írta le a következő mondatot: „A ma /1973-ban/ Szlovénzkón és Kárpátalján szolgálatban levő lelképásztorok tekintélyes száma a losonci református teológiai szemináriumból került ki az életbe, szolgálatba”²³.

Tankönyvek és jegyzetek – a losonci teológia szellemi produktumai

Hogy miből tanítottak Losoncon? Mielőtt a rendelkezésemre álló listát kivonatossan ismertetném, egyetlen megjegyzést kell tennem. Sörös Béla követelménye az volt a teológiai tanárokkal szemben, hogy valamennyien írjanak, vagy állítsanak össze egyetemi jegyzetet és adják a hallgatóik kezébe. Így nemcsak a teológián használt tankönyvekről, hanem az így készült jegyzetekről is számot tudok adni.

Tehát, hogy miből tanítottak Losoncon? Például: Ószövetséget: Dr. Tóth Lajos Pápán kiadott bevezetéséből. Újszövetséget: Dr. Pográc József – ugyancsak – Pápán kiadott bevezetéséből. Etikát: Halasi Nagy József könyvéből. Dogmatikát: Dr. Tavaszy Sándor kolozsvári professzor könyvéből. Homiletikát Ravasz László alapján. Tankönyvként használták Imre Lajos: Neveléstanát, Módis László: Héber nyelvkönyvét, Makkay Sándor: Vallás az emberiség életében c. könyvét; és Rátcz Kálmán: A református keresztyénség apologetikáját.

A teljes listát átnézve, szembetűnő, hogy a kor legfrissebb magyar nyelvű kiadványait látjuk magunk előtt. A legrégebben kiadott Losoncon használt tankönyv Makkay Sándoré volt, amit 1923-ban adtak ki Tordán. A többi tankönyv mind a 30-as években jött ki a nyomdákban Rozsnyón, Kolozsváron, Budapesten, Debrecenben és Pápán.

És hadd említsek meg néhány jegyzetet, amelyet a tanárok készítek kimondottan a losonci szeminárium hallgatói számára.

Agyagási Sándor egyházjogtant írt. Nagy József két jegyzetben összefoglalta a magyar protestáns egyháztörténetet egészen az akkori jelenkorig. Tunyogi Csapó András ószövetségi exegézist írt és exegézist a Prédikátor könyvéhez. Varga Imre újszövetségi biblia teológiai jegyzetet és egy újtestamentumi exegézist. Papp Ferenc református dogmatikát, Módis László filozófiatörténeti és pszichológiai jegyzetei mellett még egy izogetikai (öröklődéstani) jegyzetet is a diákság kezébe adott.

²³ Pap József i. m. 147. p.

Kövy Árpád görög nyelvtant írt, és Sörös Béla liturgika, cura pastoralis, szimbolika és kateketika jegyzetet készített a teológusoknak. Ezekből a kiadványokból nem minden maradt fenn. Én még reménykedem, hogy innen-onnan, hajdani losonci teológusok hagyatékából még előkerülhet néhány megsárgult jegyzet...

A teológia szellemisége, teológiai irányultsága

Végére hagytam a szeminárium szellemiségének és teológiai irányultságának kérdését. A losonci teológusképzés tudatosan tartotta szem előtt azt, hogy az innen kikerülő lelkészeknek a kisebbségi létbe kényszerült magyar reformátusok vigasztalása, közösségeik megtartása is feladatukká lesz. Felvállalta magyar nemzeti elkötelezettségét. A hajdani diákok visszaemlékezései egybehangzóan arról szólnak, hogy a teológián leginkább a történelmi magyar kálvinizmus szellemisége ötvöződött az akkor modern evangelizáció biblikus alapokból táplálkozó erejével. Ezt a szellemiséget nagyban meghatározta az intézmény vezetője.

S ami a teológiai irányultságot illeti, hadd mondjam el végül azt is, hogy voltak nemcsak nézetkülönbségek, hanem látásbeli különbségek is a teológián. Egyetlen példa: a hollandiai szigorú egyház teológiáján tanult Galambos Zoltán, az ortodox teológiai irányzatot képviselte. Az elindulástól kezdve, négy évig tanított dogmatikát Losoncon. A Biblia verbális inspiráció tanának feltétlen híveként, megtiltotta a teológusoknak a Nestle-féle görög újszövetség használatát, mondván, hogy „az csak Nestle által nem pedig Isten által íródott, ellentétben az Isten által megírt textus receptusszal”²⁴. Ezek után, egy átbeszélgetett éjszaka következett Sörös és Galambos között, ami azzal zárult, hogy Galambos Zoltán 1929-ben elvált a teológiától, ahogy egyik visszaemlékezésében fogalmaz: élete talán legkedvesebb munkakörétől²⁵.

A losonci teológusok szinte egybehangzó véleménye volt, hogy az egész szeminárium lelkületét és szellemiségét az igazgató személye határozta meg. Hadd álljon itt összefoglaló véleményként Pap József megfo-

²⁴ Pap József i. m. Kézirat. 130. p.

²⁵ Kránitz Zsolt szerk.: „A késő idők emlékezetében éljenek...” A Dunántúli Református Egyházkerület lelkési önéletrajzai (1943). Pápa: Pápai Református Gyűjtemények, 2013. ISBN 978-963-89597-4-4; 338. p.

galmazása: Sörös Béla „nem tartozott semmiféle teológiai irányzathoz, elvetette a fundamentalizmust és az ortodoxiát éppúgy, mint az élményteológiát, meg volt a fenntartása Barth Károllyal szemben is. Sörös Bélát az ige és a Szentlélek teológusának lehetne nevezni, gyenge liberális színezéssel, vagy a reformatori teológia sajátos képviselőjének. Egy ifjú teológus, midőn a dogmatikai stúdiumot kezdték tanulni, megjegyezte, nem tudja, mi értelme van annak a sok szóbeszédnek a dialektikai és reformatori teológia körül, mindezt ő Barth nélkül is és a dialektikai teológia nélkül is tudta és hitte. Az ő öregebb testvére ezekkel a szavakkal világosította fel őt: igazad van, mert te három éven át Söröstől csak reformatori teológiát hallgattál, anélkül, hogy az ő szájából ezt a megnevezést hallottad volna és te magad is tudatlanul és akaratlanul dialektikusan és reformatoriasan gondolkodol”²⁶.

Zárszó

„Középszerű suszterekre nincsen szükségünk”. „A Szentírásban vaslogika van” – Sörös Béla emberi mondatai, amelyek beleivódtak a losonci teológusok szívébe és gondolkodásába, s amelyek meghatározták lelkipásztori szolgálatukat: pásztori és igehirdetői habitusukat.

Losonc bezárása után 55 évvel, 1994-ben, kezdte meg a felvidéki református teológusok képzését Komáromban a Calvin J. Teológiai Akadémia. Ebből nőtte ki magát a Selye János Egyetem Református Teológiai Kara is.

Sörös Béla unokájaként, Isten nagy kegyelmének tartom, hogy a CJTA első évfolyamának diákja lehettem. Komáromi aranygyapjas, abban az intézményben, amely – felvállaltan – szellemi jogutódja a losonci szemináriumnak.

Belénk, CJTA-s teológusokba is beleivódott néhány sokat hallott mondat a mi igazgatóunktól, Molnár János dékán urunktól. Legalább kettőre, biztos, hogy minden komáromi teológus emlékszik. Az egyik Jeremiás siralmaiból van: „*az Úr kegyelmessége az, hogy még nincsen végünk*” (JSir 3,22). A másik pedig így szól: „soha ne a gyülekezetekből, hanem

²⁶ Pap József i.m. Kézirat, 129.p (Tömösközy László 1960-ban, német nyelven írt a losonci teológiai akadémiáról. Az írást Bihary Mihálynak, a prágai Husz teológiai szeminárium akkori igazgatójának készítette, egy külföldi konferencián való felolvasásra).

mindig a gyülekezetekért éljetelek”. Hiszem, hogy az évek múlásával, az utánunk jövők is fognak emlékezni ilyen meghatározó mondatokra, amelyeket nemcsak a szükség és a mindenkori jelen tapasztalata mondat ki az igazgatókkal vagy a dékánokkal. Sokkal inkább Isten Lelke adta akkor is és adja ma is atyai útavalóként a mindennapos szent szolgálathoz. Így adta nekik, akik már nincsenek köztünk. Így adta nekünk, akik már itt vagyunk és fogja adni azoknak, akik még utánunk jönnek, hogy az Ő igéjét szóljuk és éljük, országát munkáljuk, népét pásztoroljuk. Amikor ez megtörténik, akkor és abban nyer igazán értelmet a teológiai intézmény – legyen az szeminárium, akadémia, vagy egyetemi kar - tudományművelése. Mert különben minek?